

Handläggare

Annika Israelsson

Klimat- och näringslivsdepartementet

kn.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar promemorian Snabbare processer enligt miljöbalken för att stärka det militära försvaret

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har den 20 juni 2024 tagit emot ovanstående ärende för yttrande. Med anledning av detta vill SGU framföra följande.

SGU:s sammanfattande inställning

Sveriges geologiska undersökning (SGU)

- har ingen erinran mot regeringens förslag,
- anser att förslaget behöver kompletteras med vilka kriterier som behöver vara uppfyllda för att medge undantag från vissa processuella regler vad avser underlag och tillståndsplikt,
- anser att det är viktigt att den tillfälliga förordningen inte äventyrar Sveriges långsiktiga civila beredskapsförmåga där Sveriges grundvattenresurser ingår,
- konstaterar att förslaget inte fullt ut beaktar den målkonflikt som uppstår med andra miljöfarliga verksamheter, när verksamheter som nu kommer omfattas av den tillfälliga förordningen ska fasas in i prövningssystemet igen,
- anser att förslaget behöver kompletteras med ett förtydligande resonemang kring långsiktiga och kortsiktiga konsekvenser av förslaget inklusive avvägningar mot andra samhällsmål, exempelvis i unionens rättsakter eller direktiv (exempelvis EU:s förordning om kritiska råvaror eller rättsakt om netto-nollindustrin),
- anser att tillfälliga bestämmelser riskerar att på lång sikt minska förutsägbarheten i systemet och måste användas med stor försiktighet,
- anser att förslaget behöver kompletteras med ett förtydligande om huruvida det är möjligt att förlänga förordningen eller inte,
- anser att det är en stor brist att kostnader för företag inte redovisas i konsekvensutredningen,
- anser att det är en stor brist i konsekvensutredningen att redovisning av alternativa lösningar saknas samt
- anser att förslaget behöver kompletteras med krav på utvärdering när förordningen upphört att gälla.

SGU:s motivering

SGU:s inställning – allmänt

Förslaget innebär att ärenden enligt miljöbalken som har initierats av Försvarmakten, Fortifikationsverket och Försvarets materielverk ska kunna handläggas snabbare så att myndigheterna ges bättre förutsättningar att öka övningsverksamheten och stärka det militära försvaret. Därför föreslås en tidsbegränsad förordning som innebär att befintliga flygplatser, anläggningar för lagring och annan hantering av kemiska produkter och skjutfält som är tillståndspliktiga ska kunna ändras efter en anmälan.

SGU har förståelse för att Sverige under en begränsad period har behov av att utveckla det militära försvaret och dess verksamheter. SGU ser det som positivt att ändringarna kopplas till befintliga verksamheter och inkluderar en övre gräns för vad som kan anmälas. SGU har därför ingen erinran mot regeringens förslag.

Prövningsförfarandet av undantag från vissa processuella regler

Enligt förslaget kan undantag från krav på bedömning av betydande miljöpåverkan, specifik miljöbedömning och miljökonsekvensbeskrivning samt begränsning av anmälningsplikt ges om verksamheten enbart avser försvaret och en tillämpning av gällande bestämmelser skulle ha en negativ inverkan på försvaret.

Enligt förslaget ska bedömningen göras utifrån konkreta underlag i vilka det ska kunna bevisas att utan undantag skulle verksamheten riskera att äventyra nationell säkerhet eller fördröja viktiga försvarsinsatser. Underlag måste även innehålla tillräcklig information för att göra en bedömning av miljöeffekterna av den föreslagna verksamheten eller åtgärden. Oacceptabla miljöskador får inte riskeras och tillsynsmyndigheten kan ställa krav på försiktighetsåtgärder.

SGU anser att det inte framgår tillräckligt tydligt vilka kriterier som ska vara uppfyllda för att medge undantag. Förslaget ger inte heller någon vägledning kring hur oacceptabla miljöskador eller försiktighetsåtgärder ska bedömas. Enligt förslaget måste bedömning av eventuellt undantag grunda sig på ”tillräcklig information för att göra en bedömning av miljöeffekterna av den föreslagna verksamheten eller åtgärden”. Det är oklart vilka underlag som behöver ingå, och vilka som inte behöver ingå, för att förse Försvarsinspektören för hälsa och miljö med tillräcklig information. Det är inte heller tydligt vilket underlag som kommer att vara tillräckligt.

SGU efterfrågar ett förtydligande med ett antal utvalda exempel på vilka underlag i nuvarande processer för tillståndsansökningar som särskilt bidrar till fördröjningar och som därför bör undantas enligt förslaget, inklusive en redogörelse för hur det ska säkerställas att oacceptabla miljöskador inte uppstår om dessa underlag utlämnas vid tillsynsmyndighetens prövning. SGU anser därför med anledning av vad som anförts ovan att förslaget behöver kompletteras med vilka kriterier som ska vara uppfyllda för att medge undantag från vissa processuella regler.

Grundvatten och tillräckligt provningsunderlag för att bedöma miljöpåverkan

Det är viktigt att den tillfälliga förordningen inte äventyrar Sveriges civila beredskapsförmåga på lång sikt. Sveriges grundvattenresurser utgör en central del av den beredskapsförmågan. Betydelsen har ytterligare accentuerats i och med Sveriges inträde i NATO, där resilient livsmedel- och dricksvattenförsörjning utpekats som en av NATO:s identifierade civila förmågekrav som är särskilt prioriterad för att stärka den civila motståndskraften.

SGU vill därför särskilt lyfta riskerna med utsläpp till mark och vatten från de verksamheter som nu kommer att omfattas av den tillfälliga förordningen. Miljöpåverkan från försvarsverksamheter är inte mindre jämfört med annan typ av verksamhet. Sverige har sedan tidigare erfarenhet av utsläpp från försvarets verksamheter, som gett upphov till spridning av ämnen som förorenat dricksvattentäkter. Det har i sin tur gett upphov till stora samhällsproblem med långtgående konsekvenser och allvarliga följder för människors hälsa, se exemplet PFAS och Kallinge.

Oavsett om en verksamhet är tillstånds- eller anmälningspliktig behöver verksamhetsutövaren komma med ett tillräckligt underlag för att bedöma om den anmälda verksamheten uppfyller de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken och hur verksamheten förhåller sig till miljö kvalitetsnormerna för vatten enligt 5 kap. miljöbalken. För att hantera ett anmälningsärende är det viktigt att Försvarsinspektören för hälsa och miljö får in ett tillräckligt underlag för att kunna meddela beslut om tillåtelse att bedriva verksamheten förenat med krav på försiktighetsmått för att skydda mark- och grundvattenresurser.

EU:s förordning om kritiska råvaror

SGU anser att det är oklart hur förslaget samspelar med målsättningar inom EU som syftar till ökad försörjningsförmåga och i förlängningen därmed ökad försvarsförmåga. EU:s förordning om kritiska råvaror (Critical Raw Materials Act, CRMA) trädde i kraft 23 maj 2024 syftar till att stärka EU strategiska oberoende och minska beroendet av kritiska råmaterial från tredjeländer, särskilt från sådana med geopolitiska risker. EU har en hög grad av sårbarhet för störningar i leveranskedjan, vilket kan uppstå på grund av exempelvis geopolitiska konflikter eller koncentrationen av råvaruproduktion i några få länder. Genom att öka EU:s kapacitet att utvinna, förädla och återvinna kritiska råmaterial, samt diversifiera leveranskedjorna genom internationella partnerskap och strategiska projekt, strävas efter att förebygga konflikter och försörjningsstörningar. Förordningen bidrar också till att säkerställa en hållbar och tryggad tillgång på råvaror för viktiga sektorer såsom försvarsindustrin, den gröna omställningen och digitalisering. Förordningen ska medföra effektivare och förenklade processer för strategiska projekt relaterade till kritiska råvaror inom EU. Detta ska bland annat åstadkommas genom tidsfrister för tillståndsprocesser, snabbare handläggning och samordning av miljöprovningar.

Förslaget innebär att det kan ansamlas en större mängd ansökningar från Försvarsmakten, Fortifikationsverket och Försvarets materielverk efter att den tillfälliga förordningen slutat gälla som ska hanteras inom ordinarie system för tillståndsprovning. De tillståndsärenden som tillkommer kan medföra risk för att handläggningstiden för andra typer av verksamheter påverkas. Försenade, eller färre meddelade tillstånd, för utvinningsindustri under en period medför än mer akut brist på kritiska eller strategiska råmaterial och annan mineral. I förlängningen kan detta även innebära svårigheter att producera, för bland annat försvarsindustrin, nödvändigt material. SGU anser att denna problematik

eventuellt skulle kunna undvikas om förslaget inte var tidsbegränsat eller om den ansamlade mängden ansökningar kan fasas in i provningssystemet. SGU anser inte att förslaget har beaktat denna målkonflikt och önskar ett förtydligande resonemang kring långsiktig och kortsiktiga effekter av förslaget inklusive avvägningar mot andra samhällsmål, exempelvis i unionens rättsakter eller direktiv (exempelvis EU:s förordning om kritiska råvaror eller rättsakt om nettonollindustrin).

Fortsatt anmälningsplikt för kemiska produkter efter förordningens upphörande

I promemorian föreslås att verksamheten lagring och annan hantering av kemiska produkter i större utsträckning, när den tillfälliga förordningen har upphört att gälla, kommer att fortsatt omfattas av anmälningsplikt i stället för tillståndsplikt.

Lagring och hantering av kemiska produkter kan få en stor omgivningspåverkan med utsläpp till mark och vatten. Det i sin tur kan påverka Sveriges grundvattenresurser och dricksvattentäkter, som även utgör resurser av betydelse för Sveriges beredskapsförmåga (se ovan).

Försvarsinspektören för hälsa och miljö behöver få förutsättningar att ha ett beslutsunderlag för att meddela beslut om tillåtelse att bedriva verksamheten förenat med krav på försiktighetsmått. Detta för att inte äventyra Sveriges beredskapsförmåga på lång sikt och skydda mark- och grundvattenresurser. SGU anser att det är av stor vikt att Försvarsinspektören för hälsa och miljö beaktar de risker som finns med verksamheterna även om de ”endast” är anmälningspliktiga.

Tillfällig lagstiftning

Förordningen med särskilda bestämmelser om anmälan av vissa försvarsverksamheter är tillfällig och kommer att vara gällande i fem (5) år från det den vinner laga kraft. För samhällsviktiga verksamheter och för verksamheter som har en stor miljöpåverkan är det av stor vikt att provningen är förutsägbar. Tillfälliga bestämmelser riskerar att minska förutsägbarheten i systemet och måste därför användas med stor försiktighet. Det är inte heller tydligt i förslaget om förordningen kan förlängas ytterligare. Ovetskapen om förlängning eller inte skapar osäkerhet i provningssystemet och då framför allt inför den eventuella köbildning som kan bli.

Specifika synpunkter på konsekvensutredningen

Otillräcklig beskrivning av kostnader för företag

Promemorians konsekvensutredning fokuserar på de myndigheter som ansvarar för försvarsverksamhet. Enligt SGU:s mening är det en stor brist att kostnader för företag inte redovisas.

Företag kan påverkas av förslaget på flera olika sätt. I promemorian redovisas exempelvis under avsnitt 7.5 *Konsekvenser för människors hälsa och miljön* att det finns en risk för spill och läckage vid transport och lagring. Vidare redovisas att ut- eller ombyggnad av militär infrastruktur, eller nyetableringar på platser där det tidigare bedrivits sådan verksamhet, medför risk för att äldre föroreningar sprids. I promemorian anges att konsekvenserna blir störst om föroreningar når kommunala dricksvattentäkter och grundvatten och att även enskilda kan drabbas om föroreningar till exempel når privata brunnar

eller vatten som används för bevattning. SGU vill understryka att de beskrivna miljökonsekvenserna kan ha stor påverkan på företaget, exempelvis produktionsstopp och inom livsmedels- och dryckesindustrin, ökade kostnader för rening för verksamheter som gör vattenuttag, liksom störningar i försörjningskedjor.

En större mängd ansökningar från Försvarmakten, Fortifikationsverket och Försvarets materielverk efter undantagsperioden och försenade handläggningstider kan riskera leda till högre kostnader relaterat till miljöprovning för andra miljöfarliga verksamheter. Fördröjningar i dessa tillståndsprocesser kan medföra uteblivna intäkter eller tvinga fram investeringar i andra länder och därmed orsaka omfattande kostnader.

Redovisningar av alternativa lösningar

Förslagsställaren redovisar enbart ett nollalternativ. Det är en stor brist att redovisning av alternativa lösningar för att nå samma mål saknas. Enligt SGU:s mening kan det finnas flera tänkbara alternativ för att nå samma mål. Exempelvis hade ett alternativ kunnat vara att en gemensam kontaktpunkt som kan underlätta samordnade bedömningar och fastställda tidsfrister som gäller för strategiska projektansökningar enligt EU:s förordning om kritiska råvaror. Mot bakgrund av att det kan finnas andra negativa konsekvenser för samhället med den valda lösningen kunde förslagsställaren åtminstone ha kunnat redovisa överväganden och motivering till varför alternativa lösningar inte inkluderats i redovisningen.

Utvärdering av konsekvenser

Det framgår inte någon beskrivning av hur och när konsekvenserna av förslaget eller beslutet kan utvärderas efter att den tidsbegränsade förordningen upphör att gälla. Med tanke på att det är en tillfällig förordning samt att den riskerar ge konsekvenser för övriga företag och enskilda kan det vara motiverat. En sådan utvärdering bör genomföras i bred kontext med redovisning av förslagets effekter och konsekvenser med kvantifiering av beredskapseffekter, kvantifierade konsekvenser på andra verksamheter och enskilda samt beskrivning av eventuell påverkan på förutsebarheten i systemet. Det är en brist att en sådan beskrivning saknas. SGU anser förslaget behöver kompletteras med krav på utvärdering när förordningen upphört att gälla.

Beslut i detta ärende har fattats av tillförordnad generaldirektör Thomas Pålsson.

I den slutliga handläggningen av ärendet har även ledningsstabschefen Göran Risberg avdelningschefen för verksamhetsstöd Karin Gustavsson, enhetschefen för juridik, arkiv och diarium Frida Öhlén, juristen Caterina Carreman, hydrogeologen Joel Häggqvist, juristen Robert Bjersander och samhällsekonomen Carolina Liljenstolpe deltagit. Juristen Annika Israelsson har varit föredragande.

Thomas Pålsson

Annika Israelsson

Kopia till:

alexandra.venander@regeringskansliet.se

jonathan.andersson@regeringskansliet.se

luis.barturen@regeringskansliet.se

[Diariet](#)